SIKARAAM

بنکلا
پیڑ نانہ

معتصم باللہ شاہد

دسمبر ۲۰۲۲

www.sikaraam.com

ښکلا پېژندنه

ښکلا پېژندنه

ښايست او جماليات

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجوديت او نه موجوديت، انساني ښکلا، جمالياتي حظ، جمالياتي تجربې، جمالياتي حس، مافوق طبيعت ښکلا، بدرنګي يا قبحه او نارسيسزم يا نرګسيت

ليکوال:

معتصم شاهد

www.sikaraam.com

ډالۍ

خپل ګران پلار، مور او
ميرمني ته

سریزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چي جمال او جلال یې د عدم د کندې نه د وجود صحرا ته بهر کړ او پر هغه پیغمبر دي درود، صلاۃ او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال ځښتن او سرچینه ده هغه پیغمبر چي ټول کاینات یې د جمالي او جلالي سترګو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هیڅ پرمختګ او هیڅ لاسته راووړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پرېږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډېره وخته د جمال په اړه زیاتي خبري ذهن ته تللې او راتللې او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودي مقالې ویلې وې نو دا احساس مي وکړ چي د خپل تحقیق موضوع جمالیات وټاکم.

دا چې د جمالیاتو په هکله یو مکمل کتاب د خوشحال او جمالیاتو دئ او یو څو تیت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کړ چې پر دې موضوع کار وشې او ما ځان دې کار ته وقف کړ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو یوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالیاتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي وړاندي غور وکړ.

ما د جمالیاتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بیلابیلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقیق سر چینه ټاکلې او د غه تحقیق مي وړاندي روان کړی دئ.

په دې تحقیق کي به د جمالیاتو د تعریف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسیږئ یوه خبره چي تل باید ستاسو په ذهن کي وې د جمالیاتو علم ساینس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښې صحیح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چې د ښاغلي خبره سل په سلو کي صحيح ده بلکي غور او فکر وکړئ او قضاوت وکړئ.

ما چې څومره د جمالياتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسې سره وډلې دي چې هم د جمالياتو موضوع دنړيوالو ښکلا پوهانو په اند تشريح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالياتو په هکله ډيري نظريې لرئ او دلته په دې تحقيق کي هم زياتي نظريې دي کومې چې خوند درکړئ وايې خلئ او کومه چې مو خوښه نه سوه رد يې کړئ.

دا چې زما لمړنی تحقيق دئ نيمګړی به وي او د ستونزو څخه به ډک وي نو په خپل لوی فضل او مهربانۍ مو راته بخښنه وکړئ.

دا هم تاسو او دايې هم جماليات.

جمالیات

جمالیات

جمالیات چې په نني عصر کې علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پېژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کې ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتګ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې موږ د انسان تاريخ ته ګورو نو لمړنی جنګ او بدبختي هم د جمال نه پيښه ده؛ چې هابيل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چې د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چې له هابيل سره پيدا سوې وه بدرنګه وه نو قابيل نه غوښتل چې هغه ښکلې جينۍ چې له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړې نو ځکه يې هابيل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيټک نه اخستل سوې ده،چې د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيټک هغه اندروني حس دئ چې د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځې ښکلا څېړل کيږې بلکي د ښکلا مقابل چې بدرنګي ده هم تر څېړنې لاندې نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نزاکت، جلال، کبر لويي، دبدبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څېړنې لاندې نيول کيږې.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پيړيو، پيړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لرې د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

دا چي ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چي انسان هغه موجود دئ چي خبري کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږي چي صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چي د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وګرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چي انسان په اتلسمه پیړۍ کي د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څیر څرګند کئ.

جرمنی بام ګارټن (۱۷۳۵ز)لمړنی عالم و چي جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندي ونیول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کي یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چي له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستنزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمي اړیکي لري چي هریو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوې.

دا طبعي ده، چي انسان په طبیعت کي ډېرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښیي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کي بېلي، بېلي بڼي اخلي مثلاً: هغه څه چي د افغانستان وګړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنګ چي ماته ښایسته مالمیږي زما ورور ته خوند نه ورکوې حتی کومه موسیقي چي زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چي څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دئ.

زموږ په شاوخوا کي خورا ډېرې ښکلاوې سته، چي موږ یې اورو،وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبري کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو ګاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چي د ښکلا ښکارندویي کوي. ښکلا یا هم جمال چي د نړۍ په هره برخه کي شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بديل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيټک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنګونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لرې چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوې برخي چي جلال او جمال دئ چي د ښکلاپوهنې د علم اساس جوړوې.

اوس که د ښکلا پوهني دعلم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د ښايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څېړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی ښايسته او دا بيا بدرنګ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څېړنه کوي هغه به د ښکلا پوهني علم وي.

د ښکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيګر کې خورا ډېر موضوعات څېړي او د انساني ژوند ډېر اړخونه مطالعه کوې؛ موږ وينو که انجينر ودانۍ ډيزاين کوې نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه ښکلاييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موثر وې يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيت که لوړ هم وي.دا چي هر شی په يواځي ځان نه پيژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معريفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کي د بدرنګۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لویدلي يې همداسي که د ښکلا پوهني پر ارزښت یوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوي.

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړینه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ یې د نوم سره عادي یو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښایست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډېرو شاعرانو په شعرونو کې يې مثالونه لرو او وینو یې چي حسن او ښایست یو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسئ د میرزا حنان بارګزي د یو غزل څه یو څو بیتونه وګورو.

میرزا حنان بارګزی وایي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښایست ورکه

ګڼه نه شي رانیوه په بها حسن

ستا ښایست لره حاجت د زیور نسته

نه زیاتیږي د هیچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعریف دپاره دومره تعریفونه وړاندي سوې دي چي بیخي تر حساب تیر خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرینو نظرونه را اخلو ورسته د یوناني فیلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وایي او ورپسې بیا بېلا، بېلې نظریې رانقل کوو.

الله ج په سورة تین کي فرمایلي دې : ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).سورة تین

چي ددې ایات تفسیر محدثین داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وایي چي ما انسان په ښکلي او ښایسته صورت کي پیدا کړی دئ.

تفسیر قرطوبي ددې ایات شریف په تفسیر کي یو حکایت رانقل کوي؛ دی وایي چي یو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره یې له حد زیاته مینه درلودله

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه يې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ويې ويل زه پر تا طلاقه یم. سهار يې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قيصه يې ورته بيان کړه ټولو ورته وويل: ښځه دې طلاقه ده خو د امام ابو حنيفه رح يو ملګرى غلى ناست وو څه يې نه ويل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ويې ويل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا ايات شريف يې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم))

صحيح بخاري د صورة حم سجدة په تفسير کي فرمايي ژباړه : ((چې الله ج لمړى مځکه په دوو ورځوکي، ورسته يې اسمانونه په دوه ورځو کې، بيا يې غرونه، څړځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پيدا کړل)).

يوناني فيلسوفان وايي: ((حسن او قبحه د يوه څيز دوه نومونه دې چې حسن د روحاني اضطراب د تسکين او د ژوند دهوسايني او ارتقا لپاره ضرور څيز دئ)).

دلته دوه څيزونه ياد سوې دي: حسن او قبحه چې يو د بل مقابل واقع سوې دې او د يو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبيت فلسفه ياده سوې ده چې هيڅ شی مطلق نسته بلکي هر شی نسبي دئ نو حسن او قبحه هم يو نسبي شی دئ. که یوه جینۍ وګورو او ووايو چې دا مطلقي ښايسته کيداى سي دا خبره نيمګړې وي خو که د نسبيت فلسفې ته راسو نو هم دغه جينۍ نسبت يوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بيا هم دا جينۍ بدرنګه ده.

که دغه جينۍ يو شی فرض کړو نو يو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنګه سوه، يو طرف يې حسن او بل طرف يې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راولي خو چې ولي يې راولي؟ دې خبره کي تم کيږو دا چې انسان يو حساس موجود دئ او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وې؛ خداى ج انسان همداسي پيدا کړى چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بيخي بي خونده وې.

موږ انسانان چي څرنګه خوراک ته اړتیا لرو همداسي استیتیکي یا ښکلاییز حس مو هم یو څیز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوږې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتیانا د حسن تعریف موږ ته داسي پرېښې دی:((حسن په اصل کي زموږ د خوښۍ معروضي شکل دئ یعني حسن زموږ د احساساتو بڼه یا صورت دئ)).

سنتیانا حسن زموږ د خوښۍ معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وایي خو ده دېته هیڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وګورو چي زموږ احساسات خپله د حسن یو اړخ دئ نو مجبور یو چي مقابل طرف یا زموږ احساساتو راپروونکئ اړخ د نظره ونه غورځوو،چي دا به مو د حسین شي سره یوه لویه بي انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډیر جمالیاتي پوهان د حسن په پیژندنه کي ګونګ دي او د حسن جامع تعریف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالیاتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نیمګړتیاوو سره مخامخ یو یوه ډله هڅه کوي چي حسن یواځي د انسان ذهن ته پیښه سوې خوښي بولي او بله ډله بیا یې یواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوې زموږ احساسات د حسن د لیدلو څه منځ ته راغلی حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کیدای سي. موږ تل وایو چي د حسن په لیدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په لیدلو یې اخلو.

برانرډ بورکیټ وایي:((د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرګه کي)).

بورکیټ حسن یوداسي شی معریفي کوې چي منونکئ تعریف نه لرې. دغه حالت تقریبا په ادب او فلسفه کي زیات دئ چي د زیاتو شیانو حتا د ټولو شیانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعریف سته بلکي هر تعریف تر یوه حده منلی وې

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چي حسن هیڅ تعریف کیدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرچا منلی تعریف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بیا حسن راته تعریف کوې دی حسین هغه شی بولي چي زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترګو د لاري ورنه خوند واخلو لکه یوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

ګروس وایي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس یواځي د ښکلي ږغ او ښکلي لیدل سوې شي تعریف کړی خو موږ د ښکلا یوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بیخي د هغه په هکله نه دئ ږغیدلی او د حسن له جملې یې ایستلی دئ ځکه لمړی دی وایي هر هغه شی چي موږ ته لذت بخښي خو کله چي دی د سترګو او غوږونو تخصیص کوې نو تعریف نیم ګړی کوې.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوې او درک یې په ظاهري حواسو کیږي هر حس که وې. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه یواځي ښکلا درک کوې خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوې او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بیا هم د حسن نیمګړی تعریف وسو حسن یو داسي شی دئ چي کله یې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي،ګڼي لانجي مو ذهن راته موشوش کوې او په یو ډول ګنګسیت کي پاتیږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو ګډوله شی دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منګر هم په دې ګنګس توب کي پاته دئ او د حسن تعریف نه کوې.

اې آر منګر وایي:((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي یم چي حسن څه شی دئ؟ په سمندر کي ګرځم او تر اوسه د ساحله ډېر لرې یم او په شک کي یم چي زه به خپلي

موخي ته کله او څنګه ورسيږم ؟اخوا دېخوا ګورم خو زما نظر د مظامينو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وويل چي حسن يو ګرداب ته ورته دئ کله چي ورته ګوري نو حيرت دي لمنه نيسي چي اوس څه ووايې؟ په ذهن کي به يې په هکله ډېر څه لرې خو هيڅ به ورباندي نه سې ويلای ګويته هم حيرت اخستئ دئ.

ګويټې وايي: ((حسن د تشريح وړ څيز نه دئ دا خو د يو داسي خپريدونکې،ښوريدونکي او ځليدونکي سوري په شکل دئ چي عکس يې هم د تعريف په دام کي نه راځي.))

ګويته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي يې په ځان کي نه ويني او وايي چي دغه روښانه لمر د کيمرې لينز کي نه سي راتللای.

موږ ډېر زيات شيان لرو چي تر تعريف پرته يې ښه پيژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهيږي چي اوبه اکسيجن او د هايډروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعريف کيږي او همداسي حسن زموږ زيات ضرورت دئ خو تعريف يې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پيژنو خو تعريف يې نه سو کولای زموږ زيات شمير زيات معلوم شيان نه تعريف کيږي.

حسن يو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي يې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هيڅ ضرورت تعريف ته نه لري حسن که په علمي تعريف وه هم نه پيژنو خو په ليدلو يې پوهيږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن يو موضوعي څيز بولي چي کله هم زموږ د هيلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووين جونز وايي: ((د ارزو هيلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

خو جونز دا خبره هيره کړې چي دلته ارزښت تطابق او خاريجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د يو خيال په وجود کي د يو شي غوښتنه کړې ده او کله چي د دغه خيال تطابق په خارج کي پيدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خيال.

زموږ د ارزو سره د خاريجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواړه چي موږ خرو موږ مړوې حسن چي موږ وينو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوړو ذوق ته مړتيا ووايو نو دا خو يوه نا معقوله خبره ده نو ځکه بايد داسي ووايو چي حسن هغه تنزيهي يا مجرد معروضي شی دئ چي مادي شي ته عاريضيږي او د انسان د خوښۍ سبب کيږي.

ميا شريف يوه ښه نظريه وړاندي کړې ده ،چي هغه تقريبا معتدله ښکاري؛ ده، د خيال او حقيقت تطابق حسن بللی کله چي زموږ د ذهني يا خيالي غوښتني سره حسن موافقت وکي دغه ګډوله حسن دئ.

ميا شريف وايي: ((حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.)

د حقيقت څه که دلته ريشتينولي واخلو نو بيا دلته اخلاقي حسن په حقيقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعريف لمني ته ځان اچوي خو که د حقيقت نه د انسان داخلي ايډيال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظريې طرف ته کشيږي چي حسن د انسان د ذهني ايډيال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه يوائي د ظاهري څهرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالياتو د علم يوه پراخه او ارته برخه ده چي په جمالياتو کي بحث ورباندي کيږي نو ځکه ميا شريف حسن د حقيقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر يوه حده يې جامع تعريف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسيم خټک بيا د حسن تعريف د تخيل اظهار بللی دئ؛ دی بيا هم په دې ګرداب کي ګنګس دئ او دا نه وايې چي اوس حسن د چا خاصيت سو او چيرته يې شتون پيدا کئ صرف د تخيل اظهار حسن دئ اوس د خيال اظهار د بدرنګه شي په هکله هم کيږي نو ايا هغه ته حسن ويلای سو.

اقبال نسیم خټک : ((حسن د استحضار یا تخیل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صیب تعریف تر ډیره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چي مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعریف ګونګ او نیمګړی دئ؛ حسن تر ډیره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت ګرځېدلی دئ نه د فکر؛ موږ وایو څومره ښکلې پیغله ده خو تر اوسه هیڅ کله نه وایو چي دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومسیو ښکلا د جزباتو په قوت سره په یو تصور کي د زیاتو حقایقو امتزاج او ګډوالئ بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چي د جذباتو قوت او د حقایقو امتزاج د حسن نه پرته د قبحي یا بدرنګۍ په حالت کي هم د انسان تأثر جوړیږې نو څه رنګه د حسن داسي تعریف وکو چي د حسن مقابل یا متضاد دي د حسن په تعریف کي ګډ سي.

ټومیسو ښکلا داسي راپیژنې: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثیر په یو تصور کښي د زیاتو حقایقو امتزاج او ګډوالئ دئ)).

دغه تعریف هم د ښکلا د موضوعي نظریې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن یا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعریف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چي مو وویله د جذباتو قوت د زیاتي بدرنګۍ په حالت کي هم پیدا کیږي او زموږ په یوه تصور کي بې شمیره حقایق سره ګډیږي خو آن کله کله د یوه حسن په لیدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بیل بیل تعریفونه وړاندي کړې دي. دی حسن یو نسبي شی بولي او وایي چي خدي دغه نسبیت ښکلا راولې دی د شیانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله یې بیا ژبه ګونګه پاتیږې او دومره وایي چي حسن دئ،احساسیږي خو تعریف یې نه کیږي.

برک حسن داسي راپېژني: ((ښکلا تر زیاته حده پورې د شیانو ښه والی دئ چي په انساني ذهن کي په خپله عمل کوې او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بیا داسي وایي : ((د ښکلا څخه زما مطلب په شیانو کي هغه صفتونه دي چي د کومو په وجه په زړه کي محبت پیدا کیږي یا دا قسم څه بله جذبه)).

یا داسي وایي: ((حسن یو نور دئ چي د څیزونو په تناسبي تاثر لوبیږې او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

یا داسي یې تعریفوې: ((د حسن تعریف د ظرافت په شان دئ چي تعریف یې نه کیږي خو د لذت او احساس د مخي یې پېژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعریفونه وه شنو نو ښکلا یو نسبي شی دئ چي په شیانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنیاد منځ ته راځي او د خوند د پیدا کیدو لامل گرځي.

دا چي د تناسب فلسفه تر یوه حده مخکي ایشاره هم ورته سوې په دې مانا چي مطلق څیز هیڅ شتون نه لرې بلکي حسن نسبي خاصیت لرې.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعریف تر یو حده د حسن د پېژندنې سره سرخوري ځکه کله چي موږ کوم حسین شی ته گورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چي د ضرورت نه شتون په اړه وایي نو که څه هم موږ ته ښه خواږه چي کله موږ وږي یو زیاته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دئ خو تر یو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کیږې څه رنگه چي موږ خوړو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالیاتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چي دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وایې: ((هغه شی ښایسته دئ چي د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

که د کانت خبره موږ ومنو چي بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي ؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولین مارس وایي که موږ طبعي ښکلا جمالیات وبولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات وبولو.

جولین مارس داسي وایي: ((گڼ فطرتي څیزونه دې چي نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شیان هم سته چي بنده د ځان د پاره د یوخاص مقصد دپاره جوړ کړې وې د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته لیکې: ((چي جمالیات همیشه په دې شک کي دې چي اوله ډله چي طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دې د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لرې)).

خو زما په اند هره ښکلا چي انسان ته خوښي بخښي لامل یې همدا دئ چي انسان ورته ضرورت لرې.

خو السیفرون حسن یواځي د هغو شیانو خاصیت کړی چي په سترگو لیدل کیږې لیکن دی د بلبل خوږ ږغ او د معشوقې د زلفو د خوشبویۍ حسن ته نه دئ ځیر سوی او حسن یو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پیژندني د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده،حسن هغه دئ چي د خوشالۍ سبب وگرځي.

السي فرون: یا داسي نه ده! صحیح خبره داده چي د حسن احساس صرف سترگي کولی سې.

یوفرانور: په عمومي توگه د حسن تعریف داسي نه سې کیدلای چي حسن هغه دئ چي خوښي وبخښې.

السي فرون :زما خيال دئ چي داسي نه سي کيدلای.

يوفرانور نو بيا څرنگه حسن تعريف کولای سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت کي وجود لرېِ چي د سترگو دپاره خوندور وي.

يوفرانور :ايا دغه تناسب په ټولو شيانو کي يو ډول دئ يا په مخلتفو شيانو کي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې کي هيڅ شک نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي کې ښه ښکاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شيانو کي هم کولای سو.

رابرټ برجز بيا حسن د باطن او ظاهر گډوله بولي چي د انسان جذبات راويښوي؛دی وايي حسن حس کيږي او د جزبو راپارولو لامل کيږي.

رابرټ برجز وايي:((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خوبيانو کي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن کي روحاني جذبات راويښوي)).

هيوم وايي:((حسن په خپله څه شی دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شی ښايسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوي؛ دلکشي به لرې. دی هم د حسن تعريف دا نه بولي بلکي وايي چي موږ داسي شي ته ښايسته وايو؛ خو کله چي د راحت خبره کوې نو تر ډيره حده د استفادي نظريه ورڅخه ښکاري او هر هغه شی چي گټمن وي انسان ته راحت ورکوي .

ونکل مان حسن د گټي شی نه بولي. دی وايي چي که هر څومره يې خوند خراب وي بيا هم د چينې د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ گټه او نا گټورتوب پر حسن کومه اغيزه نه کوي.

ونکل مان((د حسن اصلي سرچينه د پروېد غوندي د انسان ژنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چي نړۍ خوږوبوي)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څير دئ چي د چينې د منځ نه را ايستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخيلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خيال دئ چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچينه يې شهوت دئ.

حسن د يو شي داخلي صفت دئ چي تغير کوي بدليږي او رابدليږي که حسن خاريجي يا مادي وای نو هيڅکله يې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا ماليږي چي حسن يو مانوي شی دئ چي د عرض نه يې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جنۍ دنگه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلای سو چي حسن د مجردي پديدي په څير په نړۍ کي شتون لري او د مادياتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنگه يې تعريف کوئ ارزښت يې ډير دئ. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډۍ وي يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيانا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوې دی حسن ابدي شی بولي.

کراوز وايي:((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ويلی سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توگه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميږي چي حسن تلپاتي څيز دئ لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي څيز دئ گلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبيت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کيدلای.

رمکن وايي: ((هر مادي شی چي موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسې، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وايم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وې نو ولي دغه ښکلا با وجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

ښاغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې يا د پسرلي په موسم کي په يو رنګين سهار کي چي د چمن ګلونه د نسيم په څپو زانګي،رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيږي نو زړه د صبر بندونه وشکوې کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده،بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وايي.

والټر پيټر وايې:((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چې هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوې او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

کولای بلکي هر څوک یې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعریفوې زه یې یو ډول تعریفوم بل څوک یې بل رقم او بل څوک یې بل ډول تعریفوي.

راسئ چي پښتون فیلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وایي د ده یو نظم چي حسن ته یې لیکلی دلته را اخلو.

غني خان وایي:

اوه تپوس د مانه مه کړه

سمندر شي څوک تللی

څوک سپوږمۍ شي رانیولی

څوک زهرا شي ښکلولی

حسن پلار د میني او مور د عشق

پکښي پټ دي ټول سپین او تور

دده خیال همه زور د عشق

په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق

دا بابا د سور او سرور دئ

دا تعبیر د جلال او نور دئ

دا مکه د سترګو خندا کي

دا په هره کوځه کي طور دئ

د آدم د نوم بس دا یو سبب

د بهار سبب د رڼا سبب

د هوا د ژوند او ارمان قیصه

د سرود د رقص او د ژړا قیصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هیڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

لیوني ته کباب او شباب

دی د خیال او رنګ دنیا کې

پلوشه د میني د یار ده

دا د رحم پیغام او وعده د وصال

رالیږلې غلام له دلدار ده

دا د مرګ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د ګناه تعریف

دا د میني راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظر یې شراب دی مستي ده

دا د روح لیونۍ میخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوې حسن انسان ته د سرور او خوشحالۍ بخښونکئ بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوې چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوې.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوږو غورزولی دئ او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوې خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دئ.

حمزه بابا وایي:

حمزه ستایه ښکلا چې دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیږو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوې خو حمزه د دې خبري پلوی نه دئ بلکي دی وایي مینه حسن پیدا کوې نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خاریجي نړۍ کي یې شتون وایي هغوی حسن د میني پیدا کوونکئ بولي او څوک چي د موضوعي نظریې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وایي:

ښکلی تخلیق د محبت دئ حسن

زه يې تاييد هم يې ترديد کومه

بل ځای کي حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چي مادي حسن بقا نه لري يواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چي انسان ته دايمي سکون ورکوې. او وايي که هر څو خلک حسن توازن ترتيب د اجزاوو ترتيب بولي خواصل کي حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وايي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وريې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مينيدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پيدا کيږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهيږي کوم څيز چي موږ متاثره کوې حسن دئ خو سخته خبره دا ده چي موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي يې اخلو.

خوشحال بابا وايي:

حسن يو اثر دئ چي د چا په مخ کي وسي

نه هغه چي کړه وړه ښه لري صاحب جمال دئ

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچوړ راباسو نو ویلای سو چي حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکئ جذبه راوستونکئ دئ چي د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چي دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چي حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چي هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکئ څیز دئ چي مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنګونو امتزاج دئ چي په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښيي او تر یو حده به نوی والی هم لري.

یوه بله خبره چي زه ور سره زیات سرګردانه یم داده چي انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکئ نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوړي انسان دې ته اړ کوې چي د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چي خوند راکئ حسن دئ او کوم څه چي خوند رانه کئ قبحه یا بدرنګي ده ځکه هر هغه شی چي موږ ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبحه يې متضاد دئ حسن په پښتو کي ښکلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايستيټک او په انګريزي کي ورته بيوټي وايي.

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخې ښکلا په کثرت کي د وحدت په تلاښ کي وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضي نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگی کي ليدله. کوم شي چي به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چي به دغه صفات نه دلودل بدرنگ يې بللی.

سقراط حسن پر گټي بنا کړی وو ده ويل:کوم شی چي گټه ونه لري ښکلی نه دئ.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چي بې فايدې وې ښايسته کيدلای نه سي چي د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د گټي سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې گټي شيان ردول او هر څه يې د مادي گټي تابع گرځول.ددې نظريي پيرو کسان دومره په ماديانو کي ورک پاتيږي چي آن د جمال نندارە هم بې گټي شی بولي.

تهامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کي دئ چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چي هم آهنگي ده پکښې موجود وې)).

ايکونياس حسن په ترتب کي د اجزاوو وليدئ يعني که له رنگه سړی وچ کلک وي دغه جگوالی ورته ښکلا نه بلکي بدرنگي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنگه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتب د اجزاوو حسن دئ.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لرې ځکه هغه څيزونه ښکلي گڼلی سو کوم چي زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کي دئ چي حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوې.

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځي د موجود خاریجي صفت یې نه بولي نوموړی وایي ځکه توازن ته حسن وایو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصلیږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کي تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وایي:((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي یو حسن زیات تکرار سي حسن یې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کیږي یواځي تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنګ یو نه یو ډول تنوع او تجدد هم باید په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده(کل جدید لذیذ) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په یوه شي کي هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدد ولرې نو بیا یې د کشش قوه دونه پیاوړې کیږي چي موږ به دې ته نه پریږدي چي بل طرف ته سترګي ورځه واړوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترګي ګنډلي وي چي راځخه پنا کیږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کيویني.

سمویل الیکزنډر لیکې:((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ)).

سینټ اګینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې.

دی وایي:((حسن په تناسب او هماهنګۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په په اجزاوو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وایي: ((یوازې غټي سترګي او دنګه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي.))

سیو نارولا لیکې: ((تاسو یوې ښځې ته د هغې د ښایسته پزې او ښایسته لاسونو پر اساس ښایسته نه سئ ویلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښایسته ویلی سئ چې د هغې ټول اجزأ همآهنگه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نه ويني.

ونکل مان لیکي: ((تناسب د ښایسته شي یو موهم جز ګڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پیروی دئ نوموړی وايي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالی یوه زریعه ده چې لامل يې ښکلی شی دئ.))

پوپ وايي: ((د ظرافت غوندي چې طبیت کي کوم شیان زموږ پر زړه اثر کوې دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنډې توري یا شنې سترګي نه دې چې موږ ورته حسن وایو بلکې د ټولو اجزاوو اجتماعي قوت ته موږ حسن وایو صرف یو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکي د ستایونکي سترګو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کیږي.))

بوالیو حسن د تناسب تعادل نیک مفهوم کي نغاړي.

بوالیو لیکې: ((حسن په اعتدال نیک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ.))

کروساز بیا داسي وايي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده ګي ده بل ځای بیا د حسن په هکله وايي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونیت.))

ډاکټر سید عبدالله لیکې: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډیرې نظریې وړاندې سوې خو بیا هم د حسن زاړه صفتونه دې وحدت تناسب هماهنګي)).

جي ډي هارډنګ وايي:تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بېلیدونکی شی دئ.چیرته چي تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنګه چي تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛همداسي د کامل حسن دپاره لامتاهي تنوع ته اړتیا ده دغه لامتناهي تنوع ده چي د فطرت تکمیل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نیمګړی دئ.

ولیم کانګرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دئ چیرته چي تناسب او هماهنګي نه وي نو هلته نه د چا سترګي خوږېږي کیږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې تې فشرز درې اصول وړاندي کوې او وایي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت ،وضاحت ،صداقت.

فرویډ د انسان جذبات او احساسات د انسان د ړندې غریزې یعني شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ړندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

د فرویډ نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او ګلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دې او مرې خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دئ .

دی د ښکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنګ نه دئ بلکي ښکلا او بدرنګي د انسان په حواسو کي شتون لرې.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چي په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزابیت زیات وې او کله چي هنرمند د طبیت په تقلید یو هنر پنځوې په خپل خیال د طبیت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوې.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

نو ځکه کله چي هنرمند کله یو هنر پنځوي نو د حقیقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کي ځانته حسن لټوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولئ غني خان وايي:

زه یم ناست ځان له جانان یو تصور کي جوړومه

کله یې سترګي تورومه کله یې شونډي ښکلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي یې د هغه مخ نندارہ کوله چي د ډیري پیدا کیدو څه ور څه ناپدید وو خوشحال بابا وايي:

په هر څه کي نندارہ د هغه مخ کړم

چي د ډیري پیدایی څه ناپدید سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خدای کمال مطالعه کیدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فیلسوف ده ویل ښکلا په شیانو کي ده موږ هغه وینو او درک کوو یې ارسطو د خاریجي ښکلا شتون منلی خو ویلی چي هنر یواځینی شی دئ چي موږ ته ایډیال انځورونه وړاندي کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شیانو او کایناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نیمګړتیاوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښایست په څیر وړاندي کوي.

ارسطو وايي چي:((کاینات د خالق هنر دئ اوهغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه ښکلا په کایناتو کي منعکسه کړي.))

میا محمد شریف لیکي: حقیقت دادئ که نن ماته یو منظر ښکلی نه مالمیږي خو پرون راته ښکلی ایسیدئ یعني که نن ماته دغه منظر یو عام منظر ښکاري خو پرون راته جمالیاتي حقیقت ښکاریدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن یو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خیال او فکر برخه بولي دا چي خیال او فکر بدلیدونکئ دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکې ده.

اسپینوزا هم د میا محمد شریف غوندي د خیالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زیږنده بولي دی په نړۍ کي یا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکې د ښکلا بدرنگۍ د پیدا کیدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وایي:((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنگه دا یوائي د انسان خپل موضوعي کیفیات دي چي د کومو په سبب یو شی ښایسته یا بدرنگه مالمیږې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتیب ورسره تړم،نه بې ترتیبي،شیانو ته زموږ خیال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډیویډ هیوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه یې نفي کوې.

دی وایي: ((حسن په شیانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د یو بیل حسن ننداره کوي امکان لرې چي یو شی دې یوه انسان ته ډیر ښکلی وې خو بل کس ته بیخي ښکلی نه وي)).

ایف کریټ هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالۍ او مبني په څیر بولي دا چي مینه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وایي: ((کوم شیان چي موږ نوې گڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض گڼم چي په دغو څیزونو کي یو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شیانو په حقله دا زموږ موازنه ده)) .(

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هیڅ وجود نه لرې او دغه مثال د مینې هم دئ چي د ذهن نه بهر وجود نه لرې.

فروفیسر اییر کرامي هم بهرنی نړۍ کي د حسن د شتون څه منکر

دی وایي:((په عام ډول د فن او جمالیاتو دپاره ځیزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دې.))

او حسن د شیانو صفت نه دئ بلکه د شیانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالیاتو یو عالم کروچي وایي:((فطرت د هغو خلکو دپاره ښایسته دئ چي د هنرمند په سترګو ورته وګوري. کله چي څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چي نرګس ولاړ وې)).

دا چي څوک حسن خارج څوک داخل کي بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چي په حسن کي د نیمایي نه زیات د خارجي موجود لاس دئ کوم چي موږ ښکلی بولو او هیڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زیسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دئ ((فکر کوم چه هیڅوک به په دې کي تردید او شک ونه لري په طبعیت کي حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.)

سعید احمد رفیق صیب هم دغه خبره تاییدوې چي د حسن خارجي څخه انکار نه سي کیدلای.

دی وایي: ((حسن په حقیقت کي نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د یو خاص تعلق نوم دئ.))

میا محمد شریف بیا لیکي: ((حسن د موضوع او معروض ګډه نتیجه ده چي د یوې ریشتې د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مأخذ)

زموږ په جمالياتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د يو بل سره نه شليدونکي اړيکې لرې.

دلته ميا محمد شريف يوه معتدله لاره نيولې چي د خيال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر يې پلوی بريښي.

او وايي: ((حسن د وحدانيت خوبي لرې د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتيا ده يو مرئ او بل مخفي.))

تهامس ايکونياس هم د خيال او خاريجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وايي:((د حسن دپاره نه يواځي په مشهود کي د اجزاو هماهنگي لازمه ده بلکې دغه هماهنگي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ايف کيرټ بيا دغه موضوع يوه جنجالي موضوع بللې ده او وايي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ايا يو شی په ځاني توگه ښکلی کيدلای سي يا دا زموږ خيال دئ ؟دا يوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نيما يوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښيي دی ښکلا په محبوب کي ويني او حسن د جانان د گل غوندي بدن خاصيت بولي وايي:

وان گل خد خواه خد اراسته

به همه ی حسن به پيراسته

محبوب يې د گل غوندي ښايسته دئ او ټول حسن يې د محبوب په مرمرين بدن کي ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کي گوري دی زيات عمر ښايستې پيمخي ستايي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه يې واورو.

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري ښني د صورت د زيبايي

څو درته وايمه څو ښني اشکارا

دنګه تازه کنکه قد عرعره مو کمره

ښه يې تر ګلونو د ګلابو عذارا

غاښ يې در ګوهر په لب شکر ابرو کمانه

تور باڼه ناوک په دواړه سترګو خونخوارا

هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغلرو

تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا

واړه يې دتن جامې ګلګوني زرنګاري

درسته سره لمبه وه چا ليدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود تاييد کوې وحشی بافقی وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان

حسن تو پرده ګو بدر پردګيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو

انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن

حرف باید زد به حد خویشتن درویش را

من رند و گدا و او پادشه حسن

با همچو منی کی شود از عار مصاحب

باز آ و حسن جلوه ده وعرض کن

کان دل که بود صاف چو آینه باقی است

تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست

هرچند دون مرتبه شان نواز تست

اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست

در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست

شهر بیم است کزین حسن پرآشوب شود

این قدر نیز نباید کسي خوب شود

نی جوهر حسن لاله است از ژاله

نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظريې دپاره د وحشي بيخي زيات شعرونه شتون لرې . خو داسي نه ده چي وحشي يواځي د خارجي شتون نظريه تاييدوې بلکه دی دا هم وايي چي ښکلا په تا کښې نه ده بلکي ښکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسئ چي د وحشي دغه نظريه هم دده په شعرونو کي وگورو او د حسن افلاطوني نظريه به د وحشي د شعر په شرنگ کي مطالعه کړو.

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند

شد ز یوسف سخن عشق زلیخا مشهور

مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن

کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوبيږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دئ.

ملک الشعرأ بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه درلودلئ بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز ته يې ښايست ورکئ کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اینکه بینی در همه گیتي سمر شد

عشق محمودی است نی حسن ایازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاريجي حسن د شتون څخه نه خلاصيږي او د يار د حسن او ښايست په صفت چغي وهي او وايي:

مسجد حسن تو از خط شده ویران

طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز

وین پریرویان پریزادند وبس

و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت یې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته یې منصوبوي.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولې او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .

په یو بل نظم کي د میني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کيویني ستوري وایي چي موږ ته خدای ج یواځي حسن راکړی دئ او بس.

غني خان مینه د حسن کمال بولي او حسن تر میني غوره بولي.دی حسن د میني سایه بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده.

غني خان وایي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووې هلال

خدای آدم ته مینه ورکړه موږ ته تش جمال

زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال

ماله که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په

مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده

حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

زموږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لري چي زیاته برخه یې د بهرنۍ ښکلا نظریه تایید کوي او ښکلا د طبیت برخه بولي

یوه ټپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چي د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي ګوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډیر والي پیغور ورکوي او وایي چي حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کي د حسن درې واړه نظریې چي حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کي دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو ټپه کي څېړل شوې دي:

زما په سترګو ورته ګورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لیونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړی وایي زما په سترګو ورته ګورئ چي مقصد جانان ښایسته نه دئ مګر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چي کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چي د مجنون څخه چا وپښتل چي لیلا خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنګه پیدا سوه چي د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کي وویل چي ته زما په سترګو ورته ګوره چي لیلا څومره ښکلې ده.

بیا هم ټپه وایي جانان ښایسته دئ چي د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

خو کله چي ټپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خیال او خارجي حسن مشترکه دنیا زیږوي چي څه د ده حسن او څه زما لیونتوب دئ چي دواړه یو ځای سي نو بیا حقیقت کي ښایست ورڅخه جوړ سي.

نظامي ګنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت یې ګرځوي که ګنجوې حسن په محبوب کي ونه ګوري هیڅ کله نه وایي:

هرکس به ولایتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

یا دا بیت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

ګنجوې وایي چي هر څوک په مال او ولایت سره د محبوب د حسن وصال غواړي یا څوک چي د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوې. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر یعنې ګنجوي په خارجي حسن قایل دئ.

فولټیر فرانسوي فیلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي لیکي : ((که د چنګښي څخه وپښتل سي چي ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وایي هغه چنګوښه چي په کوچني سر کي دوې راوتلي غټې غټې سترګي ولرې.

یا د شیطانه پوښتنه وسي چي ښایست څه دئ؟ نو دی به هغه شیطان چي دوه ښکره څلور نوکان او وږده لکۍ ولري وښیي.

او که دغه پوښتنه د فیلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چي انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

نو د پورته نظریو څخه به دا نتیجه واخلو چي د حسن دپاره درې نظریې زیاتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظریه: دغه نظریه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي څيز صفت بولي انسان ښایسته انسان بدرنگ دئ څومره ښکولې جینۍ ده یا څه ښه منظره ده چي ښایست د طبیت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زیږنده نه ده چي ارسطو هم ددې نظریې پلوی دئ .

خو پر دې نظریې بیا دا انتقاد دئ چي هغه شی چي د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چین خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چي د چین ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د یوه کلي د حسن معیار د بل کلي له معیار سره توپیر لرې او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟نو هغه شی چي د افغانستان خلک یې ښایسته بولي باید د هند او اروپا خلک یې هم ښکلی وبولې.خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کیدای سي غټې سترگي،جگه پزه، وړه خوله،نازک شنډان او دنگ قد سپین مرمرین بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بیا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هیڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وایي او د اروپا حسن په چین کي نه چلیږي.نو دغه نظریه داسي نقد کوې.

۲: د حسن معروضي نظریه : دا نظریه وایي چې حسن په خیال کي دئ او په خارج کي هیڅ ښکلا او بدرنگي نشته یعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وایي چي څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛داسې یې معیارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د یوه انسان د فکر په بدلیدو او د وخت په تیریدو سره د حسن معیار یې هم بدلیږي.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بیتونه د دوو شاعرانو راوړو چي د حسن معیارونه یې څومره مختلف دي.

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرى کړم هغه ترکو

چي يې ملاوې د ويښته په دود نرۍ دې

حمزه شينوارى بيا وايي:

زه برندي سترګي دا شډله څواني حسن ګڼم

نه نرۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترګي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيوي سيمه کې اوسېدلي بياهم بېل ،بيل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوښوېي چي نرۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينوارى د حسن معيار بيا برندي سترګي او شډله څواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غېږ درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترګي او نرۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا ګډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د ګډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوى وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيږي کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توګه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتونې ځيره منځ ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي ځيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوې او نه به ورپکښې ښکلا وګورې. حسن د انسان طبعيت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لرې.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال.چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وګورو.

خوکله چې د ښکلا د ارزښت خبره کیږي نو ارزښت له یوې خوا نسبي څیز دئ له بلې خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چیري ووایو چې خوږ خوند دنیا کې نسته دا خبره یوه غیر معقوله خبره ده او که ووایو چې خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چې زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چې زه یوه ښکلې جینۍ ووینم او ووایم چې دا جینۍ ښکلې نه ده دا مانا نه چې جینۍ ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ایستیتکي ذوق سره یې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنګه چې موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنیا کې د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چې دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس بږغ خوند نه راکوې دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د بږغ.

ښکلاییز ذوق په ټولنه کې روزل کیږي،لوړیږي او ټیټیږي.موږ د خارجي ښکلا لپاره خیالي ایډیال دلته جوړوو بیا یې ددې ایډیال مطابق ګورو او ښکلی څیز ورته وایو مثلا زه په یوه ټولنه کې اوسیږم او زما د ښکلا ایډیال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کې داسې روزل شوی چې ماته هغه څوک ښکلی ښکاري چې بادامي اوږدې اوږدې سترګي،دنګه پوزه، وړه خوله،سپین غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کې یو ایډیال جوړ کړي کله چې ددغه ایډیال مطابق شخص وینم نو بیا ورته ښکلی وایم.

دا چې خیالي ایډیال هیڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي یا ټولنیز تعریف دئ نو هیڅ کله خیالي ایډیال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کې کیدلای سي چې دغه ذهني تعریف ور سره سر وخوري.

کله چې موږ په نړۍ کې حسن خیالي کوو نو مجبور یو چې ډیر شیان خیال وبولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلا ښه او بد چې د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالیاتو برخه ده موږ یې د شتون څه انکاري کیږو.

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چي د ښکلا په هکله تر نظريو وړاندي کولو وروسته بايد جواب سي چي کوم شی ښايسته کوم بدرنګ دئ خو دا موضوع هم د بيلابيلو ليکوالانو په نظرونو سره بدرګه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعريف کي ځان پاتې بولي او وايي چې حسن يواځي ښايسته مخ،سخاوت ګڼه،سره زر او سپين زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دئ چي موږ يې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بيا يې تعريف کړو بلکي ښايست په خپله يو موجود خاريجي دئ چي شيانو ته عاريضيږي او طبعيت ته ښکلا بخښي نو ځکه هيڅ داسي شی نسته چي پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چي موږ د هغه شي څخه چي موږ يې وينو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال نندارہ به وکړو دی وايي د ښه ميني نه ورسته موږ بايد د حقيقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کايناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چي په درجو سره پورته ځي مثلا د يوې ښکلا څه دوو ښکلاګانو ته ارتقا وکو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دئ رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرى کړم هغو ترکو

چي يې ملاوي د وينښته په دود نرۍ دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاينه کوې چي د وينښته غوندي ملاوې ولري.

خو فلکلور کي د جانان ښايست داسي انځور کيږي څو کاکړۍ غاړي ليکو چي د کوم شي په شتون سره ښايست په انسان کي انځوروې.

کاکړۍ

توري سترګي جګه غاړه

اوس دغه ده کور ته ولاړه

توري سترګي غوړ پیکی

بازار یې ټول کئ لیونی

خدای درکړي سترګي غټې

د پنجاب یې که د کوټې

سپینه خوله لکه ګیلاس

د مزدورۍ نه یم در خلاص

سپینه خوله دې غونډه منډه

بورې رب دې که را کونډه

په پورته کاکړیو کي د انسان لپاره د غټو سترګو ستاینه زیاته سوې او د سترګو په غټوالي او توروالي سره د انسان د حسن اندازه کوي

بلکي جګه غاړه هم د انساني حسن یو برخه بولي لکه یو متل دئ وايي داسي غاړه یې وه لکه د بتي چي د جګي غاړي پر ښایست باندي د انساني ښکلا زیاتیده ښيې.

یا دا څو ټپو ته ځیر کیږو چي په انسان کي کوم جمال ننداره کوي:

زلفي مي مه لنډوه مورې

په سر پرېکړو ونو نه کښیني بازونه

په پورته ټپه کي د اوږدو زلفو درلودل د حسن معیار بلل سوی دئ او وايي چي لنډې زلفې څوک نه خوښوي.

خوشحال بابا بیا انساني ښایست ته بیخي زیات صفتونه راوړي لکه خندرویه څهره د سنبل غوندې ویښته، د گل غندې مخ، د هوسۍ غوندې سترگي، تیز نظر، ښکلي غمزې، غرور،بي باکي باریکه ملا، خوږې شونډي او بعضي نور صفتونه یې په لاندې شعر کې گورو:

که غواړم نه یې وینم هسي ستا غوندي مهوشه

خنده رویه سنبل مویه گل عذاره بیال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه څړه خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده،خود پسنده ،خد نمایه ،دلربایه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زیبا په خوی آتشه

طربناکه تل بیباکه گریوان چاکه تش تپاکه

زړه یې سخت لکه په مخ یوه آینه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات بانه گل مخ تنگه خوله یادوې او د حسن هم دغه معیار بولي دی وایي:

ابرو خم مژگان خدنگه

بری څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهیږم

له مخ ګله په زړه سنګه

بوسه را د خط په وخت کې

چې نوش کړم پياله له بنګه

که يې اخلې تاته ښايي

باج د حسن له فرنګه

له غيرته ستا د خولې سوه

غونچه هسې په زړه تنګه

کاروان صيب بيا د دنګ معشوق په صفت نه مړيږې هر ځای چينار يادوې او دنګه ځواني يې حسن بولي:

چوپ شمه که ووايم چې دنګه ياره تا ښيم

خلک راته وايي چې کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صيب له دې بيت سره د فلکلور په يوه ټپه کې هم دنګه ځواني ياده سوې او دنګ قامت يې د پيغلي خوښ کړی دئ:

ياري د جګې پيغلې خوند کړې

تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

کله بيا سپين واله د حسن معيار دئ او تورې جينکی په فلکلوريک ادب کې د بنګړو خرڅولو ته استوي:

هلک چې تور سې لونګين سې

جینې چې توره سي بنګړي دي خرڅوینه

د ښکلا لپاره څوک مرمرین بدن شرط بولي، څوک غټې سترګې، څوک دنګه غاړه، نازک شنډان او... خو د زیاتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زیږوي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دئ او دغه شی چي متناسبي او مترتبي اجزاوي ولري ښکلی او حسین دئ.

جمالیاتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالیاتي حسه هیڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جمالیاتو په علم کي یوه مهمه موضوع د جمالیاتو د علم جمالیاتي حس دئ.

موږ ته خدای (ج) د بېلابېلو شیانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذایقه دي. د جمالیاتو په حس کي ټول حواس اهمیت لري خو باصره د لیدلو حس او سامعه د اوریدلو حس او شامه د بوی حس زیات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي یو بل حس پیدا کړی چي د جمالیاتو پوهانو قلب یا زړه یاد کړی چې د د یوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم یې د جمالیاتو د حس احساسوونکئ بللی دئ.

دیوبو وایي: ((انسان د یو شپږم حس لرونکئ موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده یې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنیادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخیستلی لکه ړوند چي د ښکلو منظرو د لیدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لین بیا سترګي، غوږونه او پوزه جوړوې .

باید تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د میني ځای بلل کیږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښین زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوې ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم ښایست ویني عکس العمل ښیې او د حسن څخه متاثره کیږي زموږ دغه زړه مینه کوې او د میني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مینه

کوي او د چا څه بیا کرکه کوي. خو که د کوم انسان دغه حس نه وي یا کار نه کوي نو د دنیا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي میمري؛ زړه میمري غوندي دئ او دغه لینز ورته ظاهري حواس ورکوي.نو کله چي ظاهري حواسو د یوه حسن په لیدلو باندي خپل لینز مصروف کئ نو بیا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وایي نو یا ور سره مینه کوي او یا بې تپاوته پاتیږي یا هم ورنه کرکه کوي.خو دا چي د چا سره ولي مینه کوي او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کیږي ځکه چي ذوق همدا فیصله کوي او دغه فیصله د هغو قوانینو پر اساس کوي چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي یي.

سیسرو وایي: ((حسن یو تنزیهي شی دئ چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بیا یې هم زړه احساس کولی سي.))

حسن یو تنزیهي شی دئ په دې مانا چې مادي نه دئ بلکي مجرد څیز دئ او چي مادي نه سو نو تصور یې نه سي کیدلای ځکه تصور د یو شې صورت په ذهن کي جوړول تصور دئ دا چي حسن هیڅ صورت نه لرې نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کیدلای بلکي احساس کیدای سي لکه: غم خوشحالي موږ د غم او خوشحالۍ کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي موږ حسن یوه مجرده پدیده بولو چي تصور یې نه سي کیدلای او احساس یې زړه کولای سي.

موږ پر همدي بنیاد وایو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بیا یې هم زړه حس کوې او ترې تاثر اخلي.خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول یوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پدیده ده خو دغه مجرده پدیده یوه مادي وجود ته عاریضیږي او بیله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پدیده نو یا به بیله کومه معروض وجود لري یا به د یو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرده پدیده دي بذاته موجود

سي ځکه موږ هیڅ داسي مجرده پدیدخ نه سو ثابتولای چي بې غیر د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د یوه مادي معروض سره به یو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کیږي.

دغه حسن دئ چي زړه د میني پلوشو ته تیله کوي کله چي انسان د حسن د لیدلو نه حظ حاصل کړي نو بیا بیا د هغه حسن غوښتنه کوي،چي همدا مینه ده؛ هم دغه بیا بیا غوښتنه د زړه د میني علامه ده. زموږ فلکلور هم د همدې خبري قایل دئ او په وار وار د میني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مینه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وي بیا دي نه مجبورومه

پاولی دي یخ سینه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي یخ لاندي کوینه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مین سي پښتو ټوله ورنه ځینه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وینو چي د زړه تکلیف د محبوب د ښکلو کتو څه ورته رسیږي او زړه د میني او د حسن د ادراک وسیله بولي:

رنځ لرم؛رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپیښ ستا په کاته دئ

په پای کې ویلی شو چې انسان جمالیاتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په لیدو خوښي احساسوي؛ خوند ورڅخه اخلي.

جمالياتي حس انسان شموله پدیده هر انسان يې لري او دغه حس دئ چي اوسنۍ نړۍ ته يې ښه بدله کړې ده دغه حس انسان د ښه موټر او ښکلي کور ښايسته ښار او نورو ښکلاګانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هيڅ کله نه وای راوتلي او هيڅ کله به يې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پريښوده هغه کي يې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خيالونو ليدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند يې دومره لوړي کچي ته ورسوئ.

جمالياتي حس په ټولو انسانانو کي يو شان دئ اما ذوقونه بيا بيل دي هر انسان ښکلی شی خوښوي بدرنګه ردوي يا يې په اړه بې تپاوته پاته کيږي چي دا هم يو ډول نه يو ډول رد دئ چي پر مقابل شي کيږي ځکه که موږ د يو شي په اړه بې تپاوته پاته کيږو نو ښکاره ده چي دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاريخ ته ځير شو نو د انسان له پيدايښت سره سم ددغه حس اغيز ليدل کيږي قابيل هابيل ولي وژني؟همدغه حس دئ چي د هغه خور چي له قابيل سره يو ځای پيدا سوې، نه غواړي چي ورنه بيله سي او د هابيل قتل ته مجبوريږي همدارنګه که د انساني ژوند تاريخ ته وګورو نو انسانانو آن!چي په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛غارونو کي اوسيدل دوی د جمالياتو د حس څخه په قوت سره اغيزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو څمڅو کي کړي وې، چي د انساني ښکلا حس پوره پوره بيانوي.

جمالياتي تجربه

دنیا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زیږوي کله خوږې کله ترخي کله د میني کله د کرکي کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو موږ هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چي په خپله یې تجربه کړو او موږ ورباندي خپل ذاتي پریکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې موږ ته هغسې نه ښکاري لکه زموږ تجربې.

موږ د بل درد لیدلای سو خو څرنگه یې چي هغه حس کوې هغسې احساس بیا موږ ورته نه لرو. که موږ ته څوک ووایي چي د صلصال مجسمه داسي د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خیال دهغه یو تت تصویر جوړ سي نه ریشتینې تجربه.

یو لیکوال وایي: (که یو څوک غواړي چي مینه وپیژنې باید مینه وکړي.)

دا چي هر انسان د جمالیاتي تجربې د کولو وړتیا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده؛په دې تجربه کي انسان د گتي او تاوان تابع نه جوړیږي فقط انسان خپل حظ حاصلوي او تجربه ورته حاصلیږي.

اقبال نسیم ختټک د ښې جمالیاتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضي شرطونه او اصول وړاندي کړي چي دلته به په هر یوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالیاتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وایي ددې لپاره چي موږ پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر گورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که موږ یو ښایسته شی ووینو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چي موږ به ښه جمالیاتي تجربه نه وې کړي او کله چي بیا په هنر کي د هغه تجربې بیان کوو؛بې خونده، بې رنگه به وي او خوند به یې اوبو وړی وي.

دویم د جمالیاتي تجروبې لپاره مهم سماجي شعور دئ؛ سماجي شعور په دې مانا چي ستا شعور به د نوي څیز قبلوونکئ وي.

که موږ چیرته سماج فکر ونه لرو نو د امیر کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هیڅ تنوع به ونه منو او حال دا چې د جمال یوه ځانګړنه تنوع دئ.

دریم تخیل هم د جمالیاتي تجربې لپاره ارزښت دئ.موږ په جمالیاتي تجربه کې اړ یو چې د جمال په هکله په خپل ذهن کې مخکیني نورمونه او اصول را سربیره کړو.

څلورم د تحیر یا حیرانتیا جذبه د جمالیاتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چې ښه جمالیاتي تجربه مو تر سره کړې وي باید په ځان کې د حیرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هیلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپیریال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چې دغه شپږ څیزونه په یو انسان کې جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالیاتو ښه تجربه کولای سي.

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارګل ژړه څهره

ژړو پر ولنګ وموسیده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

موږ که کاکړیو ته ګورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه څهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ویلای سو چې ذوق انفرادي خاصیت لري او د تغیر او بدلون په حالت کې دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوړه ده چې موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چې لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوښوي او هغه څوک چې ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوښوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چې انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کیږي. ذوق روزل کیږي او پالل کیږي که څوک په هر ډول ټولنه کې ژوند کوې د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړیږي.لکه څرنګه چې موږ د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د ښکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه موږ مخکي هم وویله چې ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والټیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چې ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والټیر په وینا کي وینو چې د خلګو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انګیرنه کوای سو چې ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنګ تر یو

حده ټولنيز دی موږ وايو ذوق په ټولنه کي روزل کيږي او په ټولنه کي يې وده صورت نيسي که د افغانستان د ټولو وګړو ذوقونه يو د بله بيل دي خو تر څنګ يې يو نه يو ډول نيژديکت هم سته.

موږ وينو د افغانستان زيات وګړې غټې سترګي تور ويښته کت باڼو سپين، يا غنمرګه څهره نرۍ ورځې باريکه جګه پزه نري شنډان خوښوي که موږ چين وګړو ته نظر واچوو نو بيا به مو خبري سر چپه وې نو ځکه بايد ووايو چي که د يوې خوا ذوق انفرادي دئ خو يو ډول نه يو ډول د ټولني سره مستقيما اړيکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کي فردي مداخله زياته ده ځکه چي د انسان د اندرون سره اړيکه لري او هر انسان يې د خپل فکر مطابق جوړوې او عملي کوي يې. دا چي هر انسان يې د خپل فکر په رڼا کي ګوري او د خپل فکر مطابق زياتونه او کمونه پکښې کوي نو ځکه ورته يو ټاکلی معيار نسته او نه ټاکل کيدلای سي.

ځکه چي ذوقونه بيل بيل دي آن د يو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معيار نه سو درلودلی ځکه چي ذوق روزل کيږي بدليږي رابدليږي لوړيږي ټيټيږي نو ځکه آن يو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او يو واحد او منلی معيار نه سي ټاکلی.

جمالياتي ذوق يو ذهني عمل دئ او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف يو معيار ټاکي او ذهن کي هغه معيار اماده پروت وي کله چي په خارجي نړۍ کي د هغه موافق يو شی ووينې نو احساسات په هيجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حيثيت لري چي د ښکلا او قبحي دپاره پرنسيپونه د انسان خاريجي حواسو ته په لاس ورکوې او بيا د ذوق تر پريکړي ورسته احساسات خپل سر راپورته کوې او ځان ښکاره که موږ چيري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هيڅ کله به زموږ احساسات را ونه پاريږي.

جمالیاتي حظ

هغه خوند چي د ښکلا او حسن د لیدلو څخه انسان ته حاصلیږي.اقبال نسیم خټک یې هم دې ته ورته تعریفوي.

خټک وایي د جمالیاتو په ژبه به جمالي حذ داسي تعریف کړو: ((د جمالیاتي تجربي پر مهال چي کوم خوند بې غیر د څه خواهش نه انسان ته حاصلیږي جمالیاتي حظ دئ.))

پورته تعریف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غیر توري په تعریف کي نیمگړتیا راولي ځکه موږ گورو چي دحسن لیدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غیر د دې ضرورت د انسان ژوند نیمگړی دئ موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استیتیکي حواسو غوښتنه ده او کله چي دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصلیږي.نو هیڅکله نه سو ویلای چي جمالیاتي حظ به بې غیر د کومه ضرورته وي اما که داسي ویل سوې وای چي بې غیر د مادي ضرورته نو تر یوه بریده به خبره صحیح وای.

جمالیاتي حظ د حسن او ښکلا په لیدلو کسب کیږي او دا د انسان خاصیت دئ؛چي د ښکلا د لیدلو څخه خوند اخلي. نور حیوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان یوه لویه پیرزوینه ده چي انسان ته یې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعید رفیق لیکي: ((جمالیاتي حظ نه د فطرت عطیه ده او نه څه خلقي یا وجداني صلاحیت دئ بلکې دا یو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چي د انساني تمدن او تهذیب د پېدا کیدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حیوانات ددغه جمالیاتي حظ نه محروم دي)).

جمالیاتي حظ د انسانانو مشترکه دنیا ده ددې د حاصلولو بیل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غریب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنگ او نسل هیڅ قید او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالیاتي حظ حاصلولی سې په دې شرط چي غوښتنه یې ولري.

د جمالیاتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کیږي ددې تفصیل په الفاظو کي سخت دئ. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالئ نه زیاته اوچته ده.

جمالیاتي حظ د انسان لپاره د خوښئ راوستونکئ دئ دا خوښي عادي خوښي نه ده.هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کئ ښکلی دئ هغه که هر شی وې.

د حظ په هکله ایډیسن وایي: ((هر هغه شی چي نوی وي عمومیت ونه لري په تخیل کي یو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړې. دده د تجسس تسکین کوي او داسي خیال ورکوي چي دده په ولکه کي دده ناګاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شیان هم خوښي او خوشحالي بخښي ایا دا خوښي جمالیاتي حظ دئ؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته لیدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا یقینا جمالیاتي حظ نه دئ!

موږ په جمالیاتي حظ کي هغه خوښي چپ د معروض د حسنه پیدا وې حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوښي له دې خوښئ نه پورته وې.

ارسطو د جمالیاتي حظ د تعریف څه انکار کوي او هغه د تعریف په پنجره کي نه قیدوي.

ارسطو وایي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسیږي هغه د قبضې او تصرف د غوښتنې نه وتلی دئ.))

برکلي وایي: ((هر سړی پوهیږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون ګور کهپوري وایي: ((حسن صداقت دئ او صداقت حسن دئ موږ ته دومره اړتیا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو)).

اوس خبره داده چي کوم شیان جمالیاتي حظ بخښي؟

هغه شیان چي په ښه ډول متناسب وي او یو د بل سره هم رنګه وې دغه هم رنګي ذهن کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شیانو توافق زموږ د خیالي ایډیال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصلیږي د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته پیدا کیږي.

رسکن وایي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بیان کړي د هغه د اطاعت په وسیله روح خوشحاله کړي)).

یوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېګنه بیانوي:

مینه د خدای او رسول ښه ده

دا نوري میني بې وفا پاتې به سینه.

جلال او جمال

د جلال کلیمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاینس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي لیکي: ((جلال د روح د عظمت سوری دئ.))

د جاینس په وینا جلال د روح د عظمت او لویئ سوری دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثیر وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ایډمنډ برگ هم داسي حال،چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ایډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشریح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظیم او جلیل له کبله پیدا کیږي دغه عوامل ډېر په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتیجه انتهایي تعجب انگیزه کیفیت ویاړ یا د روح داسي کیفیت وې چي د هغه ټولي وظیفې معطلې سي او ددې سره یو څه بیره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای.دی بیره حیرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ایل اي ایډ وایي: بیا خو موږ جلال د هغه معروض(که مصنوعي وې که فطري) خصوصیت ته ویلی سو چي د خپل لوی والي یا قوت طاقت جسامت وسعت یا لامتناهیت (د کوچنیوالي یا د لوی والي) د روغبت او پر اساسیت یا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثیر کي راولي.

دی قوت جسامت ډېر کوچنیوالی یا ډېر غټوالی جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لایمتناهي څپې وینو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په یوه فلکوریکه ټپه کي وایي:

په لویو غرو د خدای نظر وي

په سر یې واوري وورو‌ي پای یې گلونه

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه ځومره خوند اخیستئ وي کله چي د غرونو هسکي څوکي د سپینو او لایتناهي واوري نه جوړ وي.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چي کله د ژمي سهار له خوبه جګ سو او د انګړ شاوخوا سیمې آن! تر هغو چي زموږ د سترګو نظر لګیږي د واورې سپین اندامونه په مخکه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسیږو.

خو کله چي موږ سترې مجسمې ګورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامنو تراشل ارزښت نه دئ دلته زموږ ذهن ته یو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کیږي کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړی د ښیرازی لپاره کار وکي او کړی یې دئ.

لارډ کیمزهم په دې اند دئ ،چي ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو موږ ګورو چي انسان د ډیرو شیانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه ګورو هلته موږ ته یو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي موږ په ډیرو ځایونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وایي:

د جهان ډیري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځې د ځایه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال یواځي د قوت پر ریښه ولاړ دئ تر یو حده وچه خبره ده او موږ د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن ګورو یو زبردست جلال وینو او یو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وینو موږ دلته هیڅ قوت د هغه په غیږه کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابيت زيات دئ روح، له بيخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حيرت ورکوي ويره ورکوي او يو داسي حالت سره مخ کيږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالميږي.

دا يواځي قوت نه دئ؛چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زيات کوچنيوالی زيږوالی او ... .

برک هم هغه خط چي خپل ملګري ريچرډ شيکلټن ته يي ليکلی وو ليکې: ماته دا ډير خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لويو او خوف ناکو نظارو کيووينم ځکه چي دا زړه د شانداره خيالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاږي.

برک د جلال لپاره حيرت، ويره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له ننداري وروسته انسان او روح يې ور سره مخ کيږي. موږ ولي د جنګ او جګړو د ځايونو د ليدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نړيدلې کورونه غاښي غاښي ديوالونه سوي مځکي ماتي وني وينو؟

کيدای سي چي تاسو به جواب پيدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! موږ ګورو چي جان بيلي هم د خوفناکو څيزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسيله يې بولي.

جان بيلي ليکي:((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوي يا جلالي جذبات پيدا کوې؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دې دا د ګلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکې دا زاړه غرونه دي او په تنهايۍ کي د اوبو ډک جهيلونه دي دا اوږد عمره ځنګلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لويو لويو ډبرو راتوييږي)).

که وګورو خبره د حيرت ويري لويوالي نه هيڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زاړه غرونه وينو د عظمت تر څنګ يې يو ډول ويره د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه ګورو

حیرت ویره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنګل ته ځو نو د پراخۍ او ویري دواړو اثر پر ذهن لوېږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپژني: ((خوفناک، رفیع اوعظیم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډېر توروالي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسیږي. رفیع: لکه غرونه او عظیم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والۍ او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت نندارې پر لویو ډبرو توییدونکي ابشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دئ فراخ جهیلونه حیرت او ویره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دئ جمال د جینکو سره مخونه دې جمال د ګلاب نرګسي پاڼي دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترګي دي مات باڼه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووایو چي جلال د عظمت نندارې ده او جمال د لطافت نندارې ده ددې دپاره نصیر احمد ناصر هم همداسي نظر لرې.

نصیر احمد ناصر لیکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومۍ او نزاکت نه زیږې دویم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زیږې.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حیرت ویره بولي خو د جمال صفت بیا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعید احمد رفیق هم د جلال او جمال تاریخي سیر څېړلی او وایي مخکي وختونو کي حسن دوې برخي درلودلې یوه یې لطافت وو بله یې عظمت وو دوی دلربایي د ښځو صفت بللی او عظمت یې د نارینوو دپاره کارولی.

سعید احمد رفیق وایي: ((د لون جانس د جلال د کلیمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ویشل کیدئ لمړی دلربایي چي په ښځو کي وه دویم عظمت چي په نارینه و کي ګڼل کیده.))

دا چي ښځي طبعا د ناز نزاکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چي مخکي وختونو کي د ښځینه حسن ته دلربایي یا جمال ویل کیدئ او نارینه چي طبعا د غرور نه ډک زیړه او لوی جسامت نسبت ښځي ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارینوو دپاره مخته وړل کیدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چي لطیف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کیږې دوی د ښځو سره تر ډیره حده ورته والۍ لرې .

که موږ د حمید او کاظم خان شیدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هیڅ کله یې د جلال ستاینه نه ده سوې موږ مخکي یادونه وکړه چي جمالیاتو کي پریکنده پریکړه نسته راسئ چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وایي:

په سپین مخ یې تازه خط نوی ټوکیږې

زه به ځان ورځني ژغورم روږد دئ زاغ

یا

ما دا هسي رنگ هندو لیدلی نه وو

چه په حسن دین او زړه د مسلمان وړي

یا دا بیت

هغه تور هندو بچه به چیرته غواړم

چي زما د زړه متاع باندي گرو وه

خو هر څنګه چي یې هرډر وایي چي د نارینه ښکلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده څومره چي د نارینه اندامونه محکم او کلک وې نو جلال ورپکښي زیړي او حسن یې زیاتیږي.

خوشحال هم د نارینه حسن جلال او غرور بولي او د ښځینه ښایست نزاکت او نرم والی دئ زلمو ته د باز سمبول او جینکو ته د کوترې سمبول کاروې چي باز طبعا مغروره او ویره اچونکی دئ خو کوتره بیا نیازبینه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وایي:

عشقه ستا واړي چاري اوتري دي

چه زورور یې واړه بهتري دي

تر مرګه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوتري دي

آئې جي هر ډر وایي: ((د نارینه حسن د خپلو عضویاتو جذباتو په شدت سره او په نورو جسماني حرکاتو او خصوصیاتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارینه دپاره جلال او د ښځینه وو دپاره نزاکت حیا حسن کڼي.

خوشحال بابا وایي:

میړه چي توره وکا وفا لري

ښځه چي حسن شرم حیا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه چي دا لري

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي:ښځي په جمال او نارينه په جلال ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډېر باريک تار لري چي بيلول يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي ځيزونو کي حتمي نه ده چي جمال دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډېر شيان د اعلا درجي جلال لري خو د اعلا درجې جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او جمال دواړو څه ذهن ته حاصليږي نو ځکه يو د بله څه په ډېر دقت هم نه سو بيلولای خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره انساني فکر تپول ډکيږي د ځو شېبو دپاره راسئ چي د جمالياتو د يوه عالم بليتيربيا وينا ووايو.

بليتربيا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي تته بولي چي د جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوې دی وايي : ((جلال لرونکي ځيزونه لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زيږ او بې ترتيبه دئ.))

ونکل مان وايي: ((جلالي څېزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوټي وي حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زيږ او بې ترتيبه وي.))

شيلنګ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وګورې خو بيا به هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وګورې بيا هم ذهن سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنګ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وګورو ده جلال ته يو نظم ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډي د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنګونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنګيني نورونه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها ګلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

بې حسابه ماښامونه بې پايان غمونه جوړ کړم

تور او سپين زما د سترګو کله تول کله تلل دي

شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي

که خندا ده که ژړا ده دا ځيګر مشغولول دي

که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته ګډېدل دي

چې زه مست سم د ډيران سره خيشته ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

دا چې زه ځان ته يو تخت د رنګين باده ودان کم

د غلام خواري بدله د پادشاه په رنګ سرور کړم

دا چې ته يې اې جانانه دا چې ستا مستي رڼا ده

دا زما مينه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده

دملا خبري خوشي معامله زما او ستا ده

دا داستان د لوبړي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده

دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ

دا زما کمزوري سترګي ستا د خيشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترګو ژړا يادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د خيال او فکر زيږنده بولي خو ورسته وايي چې خالقه دا زما سترګي ستا د جاه او جلال ښکارندويي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلاليت د خدای ج صفت ګرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

خو هر رنگ چي وي حسن دوې برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د ببت پر مطابق چي دنیا په دوه شیانو ودانه ده چي جلال او جمال دئ.

په قرآن کریم کي هم څو ځایه جلال وینو او هلته هم د جلال یادونه سوې د سورة رحمن په اخیر کي د الله ج صفت په جلال سره سوی او صحیح بخاري د جلال تفسیر داسي کوې یي (الجلال) ذو العظمة یعني خاوند د لویی او غرور.

د ښکلاپوهني اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د یو ډول لویی او غرور څه پیدا سوې وي جلال دئ ښکلا پوهان وایي جمال په لطیفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زیږو او هولناکه شیانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښایست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخیستئ زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غرو ننداره کوو نو وایو چي څونه ښکلی غر دئ یا هم وایو څه ښایسته غر دئ او که یوه جینۍ هم گورو بیا هم دواړه صفتونه کاروو.

نو که موږ دجمال د پاره یواځي ښکلا مترادفه کلمه وگرځوو او د جلال دپاره ښایست نو باید ونه وایو چي ښایسته جینۍ ده یا هم ښکلی غر دئ.

د جمال کلیمه د ښځي دپاره په احادیثو کي هم وینو حدیث شریف دئ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)).صحيح بخاري

ژباړه :او بل هغه څوک د خدای ج په رحمة کي وې چي یوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د گنا غوښتنه وکي او دی یې د خدای ج د ویري پرېږدي.

یوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع یاده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلئ استاذ یو مثال راکئ چي که یوه جینۍ خپل حسن په نقاب کي څرگند کړي نو دا جلال دئ او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړې بیا جمال دئ.

زما په اند کله چي يو ځوک خپل حسن په پرده کي کړې يو ډول غرور په خپل حسن کوي چي دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چي جلال ورته ويلی سو.

او کله چي بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چي حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه ګڼه چي عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترګي د بربنډو سترګو نه زياتي خوښوو چي جلال او جمال دواړه ملګرتيا سره کوي.

جمال د ګلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د ګل پر پاسته بدن د شبنم ځاځکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سایه گل نشین که بسیار این گل

در خاک فرو ریزد و ما خاک شده

موږ چي الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چي د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويۍ صفات مراد دي او کله چي د جمال نسبت وده ته وسې نو بيا ورنه لطيف او د مهربانۍ صفات مراد کيږي.

قبحه یا بدرنګي

رياض الحسن ليکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنګه چي د نيکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حيثيت خالي د ازغي نه دئ بلکه د ګل ښکلا يې هم څو چنده کړې ده.))

دی وايي کله چي يو شی ارزښت پيدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پيدا کوي که حسن دئ د بدرنګۍ برکت دئ چي حسن ارزښت پيدا کړی نو څرنګه چي په جمالياتو کي د حسن بحث مهم دئ همداسي يې متضاد چي قبحه يا بدرنګي ده د اهميت وړ دئ.

نو د بدرنګۍ ارزښت يواځي بدرنګي نه ده بلکي لوی ارزښت يې دادئ چي د حسن ارزښت يې زيات کړی که چيري بدرنګي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هيڅ کله حسن نه وای پيدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چي شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پيژندل کيږي. موږ که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته يې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرګ خاطر دئ همداسي هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنګۍ په اړه ږغېدلی دئ.دی وايي: ((که چيرې د دنيا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کي ښېګڼه او خوشبختي رواج ولري نو شايد فنکار غير اخلاقي يا قنوطي جذبات پيش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ وليکي.))

انسان تر ډيره حده په هنر کي خپل د تحت الشعور زخيره سوې خبري کوې چي په شعوري توګه يې د ويلو توان نه لرې نو د هنر په مرسته دغه خبري په صيقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوې نو ځکه کروچي وايي که قبحه نه وای نو هيڅ کله به پنکار يا هنرمند غير اخلاقي خبري نه وای کړي ځکه چي قبحي به شتون نه درلودلای بلکي ليکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

یو بل لیکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالیاتي تجربې یو ښکاره جز دئ دا د عام سطحي څیز په شان دئ دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توگه سره دا د حسن متضاد دئ)).

دلته که وگورو د قبحي په پېژندنه کي لیکوال بدرنگي داسي شی بولي چي یو عادي شی دئ زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته میل نه کوو خو دا زموږ د جمالیاتي تجربې نه یو شي ته میل او نه میل ثابتیږي.

خو که پورته تعریف نور هم سره وشنو نو تعریف به یو څه نیمگړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زیاتي قبحي وینو چي پر موږ منفي اثر پریږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل گورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پریږدو نو موږ هیڅ کله د قبحي په لیدلو بې تفاوته نه سو پاتي کیدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوي خو زموږ د غوښتني خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوي او موږ زموږ د غوښتني خلاف متاثره کوي.

دا چي زموږ د جمالیاتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کیږي ځکه موږ وایو چي داشی ښکلی دئ او دا بیا بدرنگه دئ بدرنگه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کړوس بدرنگي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسیاتو ته بې رنگه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنگه دئ.))

ورسته لیکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري یا کمی بس بدرنگ دئ.

موږ ویلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنگه دئ یعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ویره کي واچوي نه قوت ولري بدرنگ دئ.

په عموم کي ويلای سو چي قبحه د حسن متضاد ده.

ډيزوير بيا وايي: ((يو خو په عموم کي قبحه د شر او کراهت صحيح عکس دئ ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه يو شاعر وايي:

که دا بدرنګ نه وای بدرنګه

چا به نيوه د ښکولو څنګه

دا چي د ښکولو کم عزت دئ

دا د بدرنګو برکت دئ (يوه سندره)

ډيزوير که څه هم لمړی وايي چي بدرنګي په خپل ذات کي يو بد او بدرنګه شی ده خو د بل پلوه که وګورو همدا بدرنګي ده چي د ښايست ارزښت يې زيات کړی که غم نه وي خندا ارزښت نه لري که تکليف نه وې هوساينه ارزښت نه لري که بدرنګي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلټ قبحه د حسن ضد بولي خو دی وايي : ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالياتي معيار سره په ټکر وي يا يې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بيا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کيفيت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بيا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبير کولای سو کوم معروض چي زموږ د خيالي ايډيال سره يو شی وخيجي حسن دئ او کوم شی چي بيا لږ هم زموږ د ايډيال سره توپير وکي قبحه ورځه جوړېږي. چي دی وايي قبحه د نا مکمل اظهار نتيجه ده.

روزن کرانز بیا د حسن دپاره معیار موجود او مني يې خو کله چي خبره د قبحي سي نو د کوم معیار وجود نه مني مطلب داچي کوم داسي معیار نسته چي موږ ووایو که په یو معروض کي داسي صفتونه پیدا سول نو بدرنګ دئ.

یو بل عالم بیا وایي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خیر خلاف دئ.))

اقبال نسیم خټک وایي : (قبحه د جمالیاتي حسن داسي د یو جز په حیث غیر دلکش دئ لکه په موسیقی کي نا آهنګي.)

مارشل د قبحي په اړه وایي: ((په دې هم پوهیږو چي هغه ډېر معروضات چي یو سړي ته حسین دي بل ته بدرنګ یا قبیح دي.))

خو خوشحال چي یو مستانه انسان وو دی بدرنګي د عمر په زیاتېدو سره بولي او یو لامل يې همدا بولي دی وایي:

ارتني په شال ګل دي

ګل تازه ښه دئ خوشحاله

تر شل کاله تازه ګل دئ

بده نه ده تر دیرش کاله

چي تر دیرش کاله زیاتیږي

پریواته يې دي د خیاله

که درست ځان زر و زیور کا

سود يې کم دئ د جماله

زوړ چي ښه جمال ته ګوري

بیا یې ځوان سي د وصاله

مور که په حسن کي موضوعي او معروضي نظریې وایو نو دلته هم خبره هماغسي ده دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او قبحي شتون ردوي.

یوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وایي: ((حسن روح ته اطمینان،ارام او سکونورکوي همداسي بیا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد تکلیف او غم پیدا کوي.))

پیري وایي : ((هر ایجاب سلب لري ،هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبیح مطلب د جمالیاتي حظ نه پیدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووایو چي قبحه د حسن ضد دئ او د جمالیاتو د علم یوه برخه تشکیلوي او داسي یې په لنډ ډول تعریفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حظ یې انسان کي نه کړ راویښی قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زیات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور وي نو بدرنګ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډیر څه لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه یم مور په ناز بللې یمه.

یا

په تورو بد مه وایاست خلکو

تور خو لونګ دي پاچاهان يې بويونه

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مرادیږي اوس که د الله ج د حسن په اړه ږغیږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول(ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ایات ۳۵ کي فرمایي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مځکي او اسمانونو نور دئ. د همدې ایاته ورسته فرمایي: ((لیس کمثله شئٌ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هیڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دویم حدیث شریف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمایې ((الله جمیل یحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جمیل دئ او جمال خوښوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنګه موږ ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وینا د یاده نه سو ایستلی چي وایي:((د متصوفینو زړونه سترګي لري او د هغو سترګو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.)) (۱۴: ۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او تږول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله علیه شعر را واخلو بابا وایي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش یې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

یا دا بیت:

چي په یو قدم تر عرشه پوري رسي

ما لیدلی دئ رفتار د درویشانو

راسئ چي د غیر مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووایو.

مشهور یوناني عالم افلاطون وایي:((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرتله د بل تر هغه زیات ښایسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنګه ښکاري یو شی د یو خاص کس دپاره ښایسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنیا هر شی نسبي ناپایداره او غیر یقیني دئ.))

وروسته وایي:صرف حسن تصوري یو قایم بالذات شی دئ چي نه پیل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کیده. دا تغیر نه مننکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عیب نه پاک د خیال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ ؛چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې یو سرمدي حقیقت دئ.

افلاطونس بیا مافوق الطبعي جمال داسي بیانوي:موږ د شیانو د حقیقت بنیاد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لایتناهي زموږ په باطن کي د اګاهی یا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وایي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچینه هم دئ.

سیونارولا بیا وایي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځلیږي دغه وخت بدن ته یو الهي جمال ورکړل سي.))

شفټسبري بیا لیکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل تت غوندي عکس ویلای سو.د کایناتو حسن حقیقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچینه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او ښکاره هم دئ هغه موږ ته زيات نيژدې ښکاري خو کله چي ورنژدې کيږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))

خوشحال هم دغه نظريه په لږ توپير سره بيان کړې ده دی وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيدايی نه نا پديد سو

ونکل مان بيا وايي: ((کومو پوهانو چي د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون يې په مخلوقاتو کي کړی دئ؛ ددې دپاره چي حسن اعلی درک وومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتيب او موزونيت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله يو تصور غير معين پاته سوی دئ.))

دی وروسته ليکي څومره چي موږ د ماديانو څه لري کيږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پيدا کوي بيا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

اليس ايگزانډر بيا وايي: ((الله ج هغه هستي ده چي ټول قدرتونه پکښي ناقابل تغير دي.))

ميراتور وايي: ((په خدای ج کي خير او صداقت اخيري درجې ته رسيدلی دئ حتی خدای ج په خپله خير او صداقت دئ او تر ټولو زيات حسين دئ.))

کزن وايي: ((اخلاقي حسن بهترين حسن دئ او ددې سرچينه د خاوند متعال ذات دئ.))

موږ خلص داسي ويلای سو کاينات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر ښکلي شي ښکلا آن وجود يې د منځه ځي نو د هغه ښکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه يواځينی حسن چي تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښۍ ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شريک ذات دئ.

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ يې په هکله د تصور او خيال نيلی نه سو ځغلولی او دومره ويلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله ښکلا د هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سيد علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنيا څخه پردی دئ ځکه چي کله انسان د کايناتو په هکله په يوه گوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کيږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهايۍ او زړه تنگون احساس کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کيږي تر څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره يو ځای سوی نه يې، تر هغو ارام نه لري.

کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د يو قوي ارطبات په دلودلو قايل دئ.

کاروان صيب وايي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان

څاڅکی په نيم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بيا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وايي. خو پر دې نه ږغيږي چي انسان ولي دا زړه تنگون پيدا کوي؟ انسان ولي په دنيا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه نعوذ بالله يواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري ديوتا چي ښاغلي روهي بيان ورکړی د کومي خوا نه کيږي ايا ددې تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړيکه او نه شليدونکې رابطه درلودله که څنگه؟

روهي صيب په ادبي څېړنو کي بل ځای يو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه ځای ختم سي نو د خيال نړۍ کي د يو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

حل کړي اوس که موږ دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چي انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وګورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمګړی بولي حتی افلاطون چي د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چي ددې نړۍ ښکلا د الله ج د جمال سیوری دئ.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چي ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ویلای سو چي انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دئ. راسئ مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دئ.

مولانا وایي:

پای استدلالیان چوبین بود

پای چوبین سخت بې تمکین بود

دی وایي څوک چي د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرګو دي او د لرګو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسئ د کاروان صیب دا فکر وګورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بیلي بیلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

دا چي دانساني حسن هره برخه نیمگړې او نسبي ده او په دنیا کي د انسانانو په نړۍ کي کمال مطلق شتون نه لرې نو ځکه انسان د یو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بیغیر د خدای ج څه نه پوره کیږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چي د یو کامل مطلق حسن سره اړیکه او رابطه ولري چي دغه رابطه ورو ورو جوړیږي.

په وروسته کي د یو شاعر بیت چي په غیر شعوري توگه ورنه یوه خبره سوې بدرگه کوو.

جوړ د ختو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور یم

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای ج مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژړې پاڼي حسن دئ د ژمي د باران نرم څاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغيو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي ګلان خو ټول ويني چي څرنګه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وينو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه بايد د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کريم کي د کايناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

كفار مكة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنكم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبیعت په هکله فرمایي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مځکي او د هغو په منځ کي چي کوم شیان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو كومك وكي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه يادیږي. چي ایمان راوړئ.

تفسیر قرطبي د همدې ایات په تفسیر کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مځکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا كړه او جمال يې تخليق كئ.

په پورته ایات شریف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلی دئ خو که راسو په دې پسي متصل ايات كريمه ته نو د طبیعت د ښکلا انځور به وګورو او موږ به پوی سو چي خدای ج چي مخلوقات پیدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا كړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ۷ایة س .سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشتمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم»من طين «

الله ج د ځان ستاینه د جمال په پیدا کیدو سره کوي او وايي چي الله ج هغه ذات مبارکه دئ چي ټول شيان يې په ښکلي او ښايسته جوړښت کي پیدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پیدایښت يې د ختي نه وكئ.

تاسو اوس د طبیعت د ښکلا او د دې ښکلا د پیداکونکي په کمال کي فکر وکئ چي د خاورو نه يې څومره ښکلی او ښايسته صورت جوړ کړی دئ.

الله ج په سورة نحل کي د طبيعت ښکلا نوره هم په تفصيل سره بيان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړی دئ راسئ چي د سورة نحل دا څو اياتونه ولولو!

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُون سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره»خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښايست بيان څو څو ځلي کړی دئ لکه په صورت تين کې يا هم په تيرو مخکيني اياتونو کي مو وويله خو اوس دلته انسان ته د طبيعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حيوانات چي پر څلورو پښو گرځي پيدا او تخليق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره گټې او فايدې موجودي دي او د دغو حيواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولكم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة))

الله ج د انسان جمالياتي ضرورت هم بيان کړی نه دا چي يوائې تاسو ددې حيواناتو څه مادي گټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالياتي حظ هم خړوب کيږي هغه وخت چي ماښام يې کورونو ته راولئ يا هم سحر يې څرځايونو ته بياياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيم

وتحمل أثقالكم «أحماالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه«واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدها»إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چې تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چې ستاسو رب مهربانه او بخښونکی دئ.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة«مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين»ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسئ د قرآن کريم اعجاز وګورئ او د جمال دې پټې برخې ته يې متوجه سئ چې الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړی ښکلی حيوان چې آس دئ يادوي بيا خر او بيا غاتر.

الله ج فرمايي چې ما آس خر او غاتر د دې دپاره تخليق کړ چې تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مې پيدا کړي دي او الله ج هغه څه پيدا کوي چې تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

»وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم»ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين«فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ج اراده لري چې تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوړي او که الله ج اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

»ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» لآية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُون ١۴ آية

وسخر لكم» وما ذرأ «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنګارنګۍ او تنوع د ښکلا په هکله وايي د هرڅه رنګ بيل دئ چي دا يو ډول تنوع دئ بيلابيل رنګونه او بيلابيل موجودات د طبعي ښکلا ايجادونکئ فکر دئ.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مځکي پر مخ پيدا کړي دي رنګونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني يې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتيږي علامي او نښي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُواْ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون١۵ آية

وهو الذي سخر البحر «ذلله لركوبه والغوص فيه»لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر»الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا«عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة»ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړي او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دئ د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهيانو تازه غوښه ده تر څنګ يې د انسان د جمالياتي حظ د خوړوبولو دپاره هلته بيلابيلي ملغلرې پيدا کړې دي او د

کښتیو داسي رفتار چي د اوبو څپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

وألقى في الأرض رواسي «جبالاثوابت» أن «لا»تميد «تتحرك» بكم «جعل فيها» وأنهارا «كالنيل»وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مځکي پر سر الله ج غرونه پیدا کړه د محکمۍ دپاره په هغوی د روانو چینو ننداره د طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسئ د طبیت د ښکلا په هکله د جبران خلیل جبران دوې نثري ټوټې وګورو!

خندا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالۍ نه ورکوم

او نه غواړم چي زما او ښکي دي په خندا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسکا او اوښکي سي

اوښکي مي زړه پاکوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسکا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وکم

زه غواړم چې خپل په اندرون کي ولاړ سم

مینه وکړم

او د جمال په هکله د وجود لوړي زیاته کړم

ما خلګ ولیدل

دوی زیات بد بخته وه

دوی په مادیاتو پسي منډي وهلې

د ماښام په راتګ سره

ګلان خپلي پاڼي ټولي کړي

او د شوق غاړي ټيټي کړي

او کله چي سهار سي

بیا مخ د لمر و قبلې وګرځوي

د ګلانو ژوند شوق او وصال دئ

ژړا او مسکا ده

د بحر اوبه بخار سي

بخار ورېځې جوړي کړي

بیا چي نرم باد راسي بیرته مځکي ته راشوه سي

او له بحر سره یو ځای سي

ورېځې د یو ځای والي او جلا والي زیری دئ

ورېځې خاندي او ژاړي

همداسي روح جسم ته راسي

په لوړو ژورو وګرځي لکه وریځ

ورسته د مرګ نسیم راسي

او هغه بیرته خپل اصل ته رد کړي

چې هغه واحد او متعال ذات دئ

یا یې د څلورو فصلونو د ښکلا په اړه د ده دا نثر وګورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چې په غرونو کې چکر ووهو! واورې ویلې سوې دي، بیا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کې خپور دئ راسه چې د پسرلي راتګ په لرې پرتو سیمو کې ننداره او هرکلی یې ووایو، راسه چې لوړو ته وخیجو او د شین والي نه د سیمي خوند واخلو.

ګلونه لکه د دریاب څګ د مځکې پر سر هوار دي ، راسه چې د باران وښکې د نرګس له پاڼو نه وخرو ، د مرغیو د اواز د موسیقۍ نه خوند واخلو ، او د طبیعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښېنو چیرته چې بنفشه راته مخامخ وي، او د میني مچکې تبادله کړو.

دوبی:

راسه ښایستې هغه موسم راغلئ چې کښت رسیدلی دئ ، او لمر په پوره مینه خپلې پلوشې طبیعت ته شیندلې دي، راسه مخکې تر دې چې مرغۍ راسي او زموږ مزاحمت وکړي ، او میږیان د مځکې مخ ونیسي .

مینه زموږ په اندرون کې ده ، خپلې ذخیرې مو له عناصرو پیمانه کړې دي لکه ژوند چې زموږ عواطف اشغال کړي دي.

منی:

راسه اې ګرانې چې د انګورو باغ ته ولاړ سو هلته د انګورو نه په تاک کې اوبه ونيستيږو ،وچې ميوې ټولې کړو ، دګلونو پاڼې ورژوو او بيا يې راټولې کړو.

راسه چې د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼې ژيړې سوې دي او باد يې بيا داسې راشوه کوې لکه مړو ګلانو ته چې ورنه کفن جوړوي، راسه څکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړې ته تللي، د مڅکې شور يې له ځانه سره وړی. د ياسمين او ګلابو اوښکې مځکې ته لويدلې.

ژمی

اې زما د ژوند ملګرې رانژدې سه، او مه پريږده چې د واورې په سوړ تنفس کې درنه بيل سم ، زما په خوا کې مخامخ دي څراغ ته کښينه ، وګوره اور لمبې کوي او د ژمي تر ټولو ښه ميوه ده اې د ژوند شريکې څراغ په تيلو اوبه که نزدې دی له تندې نه يې ژوند پای ته ورسيږي،ځانته يې نژدې کښيږده چې زه هغه څه وګورم چې شپه يې ستا پر شدويې اننګو ليکې.

يو منګی شراب راوړه تر څو د ځوانۍ وير پکښې وکړو.

دروازه او کلکينان وتړه څکه د وريځې ليدل مې غمجن کوې، ښار ته وګوره څومره غلی دئ.

رانژدې سه اور مړکيدونکی دئ ښايې سکروټې يې مړې سي څراغ هم ورو ورو خاموشه کيږي او تاريکه پرې غلبه کوې ، شرابو مي سترګې درنې کړې دي راسره غاړه غړۍ سه مځکې تردې چې خوب مي يوسي او ښکل مې کړه څکه چې د واورې يخ بل هيڅ شی نه سي غلی کولی بيله ستا مچکو ، اې ګراني د خوب بحر څومره لوی دئ، او سحر څومره لرې دئ.

جارج سنتيانا بيا د فطرت حسن داسې بيانوي د لمر د ډوبيدو په وخت کې رنګونه داسې آب او تاب لرې چې توجه د ځان طرف ته را کاږي داسې ملاحت او د نظر جاذبيت

لري چې نظرونه مسحور کوې او کله چې د ماښام او اسمان نور روابط هم سره یو ځای سي نو نور هم حيرت انګيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چې د فطرت بيخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انګريزي ژبې شاعر کالرج وايي:موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چې موږ ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چې فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن برى حاصل دئ هغه داسي چې فطرت خپل اظهار تازه تازه کوې او دغير متوقع خوشحالۍ سبب کيږي.

که هر څه وې خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند دفطرت په تقليد باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبيت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دئ موږ يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيږې ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبيت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وينو چې موږ ورسره عادي سوې يو او تجدد او تنوع ورڅه تللی دئ.

موږ ته خپل ښکلی چاپيريال ښکلی په دې نه بريښي چې موږ هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي بريښي.

يا که موږ يوه سندره بيا بيا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کيږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چې دغې سندري ته يې ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللی دئ او خوند يې د منځه تللی دئ.

نرگیسیت یا خودي

نرگیسیت د ځان د حسن په اړه زیاته مبالغه کول دي.هغه کسان چي د ورځي څو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چي د ځان ستاینې ډیر شوق لري دوی په نرگیسیت اخته دي. نرگیسیت په ښځینه قشر کي تر نارینه زیات ښکاري دوی په دې خوشحاله کیږي چي ستاینه یې وسي یا د ځان ستاینه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شیندلي نه دي

چي د لاټین په رڼا غواړې دیدنونه

دلته دا ټپه که د هرڅا د خوا ویل سوې ده خو د ښځینه ذات دپاره ویل سوې او داسي ښکاري چي دغه ټپه تر زیاته حده د یو ښځینه د نرگسیت تر ټولو ښه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصیت د ځان دومره ستاینه کوي چي باید زر وربانديي و شندل سي.

نر گسیت د خد خواهۍ او انانیت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکیږي او د ځان نه پرته ورته هیڅ نه ښکاري او د خپل حسن پیغور نورو ته داسي ورکوې:

چي په ښایست مي خپه کیږې

نور به د مځکي خوب کوم چي زېړه سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن یې تر مرگ وروسته هم په بدرنگۍ نه دئ پیرزو:

زه د څلورو ورونو خور یم

زما تابوت به د ډولۍ په شاني ځینه

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو یواځې دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترګو خیال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترګو مي پريوتل ګردونه

یا خپله ستاینه دومره حد ته زیاته کوې چي غواړي چي هر انسان ددې مین ته ونه رسيږي او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په ګلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينيږي او د نورو انسانانو ارزښت تر ښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په نرګيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملګري نه یواځي د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مځکي ته کوز سه خاورې ښکل که

لایق مي نه يې ګرانه خدای در کړې يمه

نرګيسيت په ښځو کي تر نارينه ذات زياته ليدل کيږي او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډير مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواري راپسي مه کړه

د انځر ګل يم په لاس نه در ځم مينه

خولګۍ به خاوري درله درکم

غريب سړی يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونګ ژوولي دينه

له نرگيسيت سره يوه اسطوره هم تړل سوې چې ښاغلي مصطفی سالک يې يادونه کړې ده:

ښه نرگسيت ته ولې نرگسيت وايي؟ تر شاه يې اسطوره پرته ده،يوه کيسه پرته ده،وايي چې اسطوروي څيرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مينه کوله بلې څيرې (ايکو) بيا له (نارسي سس) سره بې توله مينه لرله خو (نارسي سس) يې په کيسه کې نه و. په پای کې (ايکو) په هغه جهيل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) يې په رڼو اوبو کې د خپل حسن ننداره کوله،(نارسي سس) چې وکتل (ايکو) ورکه ده نو غږ يې پرې وکړ،خو له هر لوري يې د خپل غږ انگازه واوريده.(نارسي سس) د جهيل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته يې سا ورکړه،د هغه تر مرگ وروسته هلته د نرگس يو گل وټوکيد چې سر يې ښکته کړی و او د جهيل په اوبو کې يې د خپل حسن ننداره کوله.پر همدې بنسټ فرويډ د ځان مينه (نارسي سېزم) يانې نرگسيت وبلله.

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چې په یوه مقاله کې یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دئ او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چې د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه گونگه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چې حسن نه تعریف کېږي، برانړډ بورکیټ وایي(د حسن داسې تعریف نسته چې ټول یې په یوه خوله بدرگه کي).گویټې وایي: (حسن د تشرېح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسې خپرېدونکي،ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دئ چې عکس یې هم د تعریف په دام کې نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پرویډ غوندې د انسان ژنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چې نړۍ خوړوبوې) ونکل په دې اند دئ چې حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چې د چینې د منځ نه را ایستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکې دي.دی ورپسې داسې خپلې خبرې اوږدوي: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسې خیال دئ چې تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصې ډول په یو بل ځای کې غوټه ورکړې چې سرچینه یې شهوت دئ. تهامس ایکونیاس وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کې دئ چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنگ د ښکلا خاصیت چې هم آهنگي ده پکښې موجود وي). په دې اند کله چې په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کې د ښکلا ننداره راځي سینټ اگینستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې، دی وایي:(حسن په تناسب او هماهنگۍ کې دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کې تناسب پروت وي).سمویل الیکزنډر لیکې:(د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کې دئ). نارولا وایي: (یوازې غټې سترگې او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چې ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ژندې غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چې ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظریې مشهوري نظریې موجودي دي یوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندي حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي یو شی موږ ته ښکلی او بل بیا بدرنگه ښیي یوناني فیلسوفان وایي: (حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دې چي حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوسایني او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ) دوی وایي نه حسن کوم شی دی نه قبحه یا بدرنگي، خو دویمه ډله علما بیا وایي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خاریجي نړۍ کي موجوده ده چي یو شي ته یې نسبت کېږي، گروس وایي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دریمه ډله پوهان بیا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو گډه لاسته راغلې گډوله ده میا شریف وایي: (حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.).د دغو درو واړو فلسفي نظریاتو یوه گډوله په یوه تپه کي گورو:

زما په سترگو ورته گورئ
جانان ښایسته دئ که رب زه لېونۍ کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته ټپه کي د ښکلا درې واړي نظریې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نیم بیته کي وایي چي زما په سترگو ورته گورئ یعني که ستاسو په سترگو هر ډول وي خو زما په سترگو ورته گورئ خو بیا د همدې خبري څخه اوښتې ده او وایي جانان ښایسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راگرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت گرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بیا یو گډه نظریه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وینو نو ۳۴۰ ق.م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره گلان او پېغلي مري او د ښکلا ایډیا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن یو ایډیال یا فکر دئ خو ارسطو ویل حسن په شیانو کي دئ نه په فکر کي.خو کله چي ټوله نظریات سره یو ځای کړو نو زیات وخت یوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي یعني قاضي یې ذهن دئ او دغه تصوېر بیا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د یو شي د

ښکلا او بدرنگۍ عمومي تصوير لري خو بيا دغه تصوير ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بيا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره يو قانون جوړ سي او په دغه قانون بيا بدرنګ او ښکلی بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور ګورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنګ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه يو پراخه موضوع ده او د يوې مقالې د ګنجايش وس نه دئ بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري.په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معيار سپين والی دئ هغه د پښتو متل دئ چي سپين والی د انسان اوه عيبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترګو زيات انتخاب کوي او تر څنګ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره يو ښه معيار بللی دئ خو کله کله د دنګ قد يادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترګو يادونه په بېلابېلو بڼو سوی دئ کله د خړو سترګو خبره وي او کله بيا تورو سترګو خلګ د کاره يستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېړوونکی وي او کله بيا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسئ په لاندي فولکلوريکو موادو کي د ښکلا ستاينه وګورئ:

خيږي سترګي سپينه خوله
ګران دي له بوري صبرېده

ماتي سترګي مات بانه
په سپيني نسته مړېده

سپين يې ګی دئ سپين يې زړه دئ
سپين د سپينو په تاله دئ

سترګي وړې ښې دي که غټې
وړو مين کړم غټو ورک له ملکه کړمه

ياري د دنګي جينۍ خوند کړي
تر پلو لاندي سرۍ غلی تېروينه

سپينه دي خوله سپين دي څنځېر دئ
پلار دي امير دئ جينۍ نه دي راکوېنه

زلفي مي مه لنډوه موري
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترگو زيات ارزښت بل کوم څه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنگه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټې پر لټ کو نو سپين واله او تر څنگ يې ښايستې سترگي جگه غاړه ده چي د ښکلاگانو د عظمت کلاگاني په وداني وي لکه:

سترگي دي توري په څنگ گوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترگي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سېنه مزه کوينه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وينو چي د سترگو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وينو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانۍ ښه جگه پزه غټي غټي سترگي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلورر کي د غنمرنگو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غنمرنگه دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غنمرنگ وستايي خو کله کله بيا تر سپين والي او غنمرنگۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصا په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترگي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارگل ژړه څهره
ژړو پر ولنگ وموسيده

سترگي وړې ښې دي که غټې
وړې لا ښې دي غټې اور را لگوينه

که څه هم په پورته ټپه کي په مستقیم ډول وایي وړې لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترګو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترګو د ښکلا خبره کوي د ښکلا په اړه د فولکلور په تصور کي همدومره پاتېږو او مخي ته د تللو کوښښ نه کوو بلکي په دې متل چي مشت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لږو فولکلوریکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چي څه چي د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نوماند پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظريې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پیړۍ کي رامنځ ته سو.

جمالیات د جمال جلال بدرنګۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دئ. جمال: هغه توازن دئ چي په معروض کي شتون ولرې موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چي زموږ ذهن د تحیر بیري او لویۍ څه ډکوې. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کي وې لکه غرونه ځنګلونه ستري مجسمې دریابونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کي شتون لرې لکه: جینکۍ ګلان شبنم پاڼي چینې او .... .

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دئ موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتیږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چي قبحه یا بدرنګي ده خو نه سو ویلای چي کوم لامل دئ چي قبحه منځ ته راوړې او ولي یو شی بدرنګ بلل کیږي.

طبیت د ښکلا لوی مظاهر دئ او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کي د ماهیانو سپینې او زرزري سینې د غرونو په زیږو پرښو د راتوییدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کي د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتۍ د مځکي پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترګي او د لمر غروب د محبوب په زنه کي مهین داغ د پیکي چتر نرمي ګوتي او همداسي د نارینه زیږوالۍ د هغه پر مخ د بږيري ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دئ او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادیږي.

نرګسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله آینې ته ګورې هغه په مرګسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ ښځینه د نارینوو په پرتله زیات په نرګسیت اخته دې نو ځکه وایي:

مځکي ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه یې ګرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او بیله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹٦). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمداسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ه). تفسير جلالين. لاهور: مکتبه دينيه.

۴: دمشقي، اسماعيل ابن کثير. (۱۳۸۵ه). تفسير ابن کثير. لبنان: مطبة البيروت.

۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹۶ه). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مکتبة الدينيه.

٦: بهار، محمد تقي. (۲۰۰۱م). د ملک الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.

۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.

۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ه). د عبدالرحمن بابا ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۹: بارگزی، حنان. (۱۳۸۸ه).د ميرزا حنان بارگزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.

۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵م). د غني خان کليات. کابل: د نشراتو رياست.

۱۱: خليل،جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة البيروت.

۱۲: خليل،جبران.(۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة البيروت.

۱۳: خټک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ه). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه

۱۴: خټک،اقبال نسيم. (۱۹۸۷م). خوشحال او جماليات. پېښور: جدون پريس.

۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹م). ماالجمالية. لبنان: مطبعة البيروت.

۱٦: درويش، دوکتور بهأ. (۲۰۰۲م). فلسفة العقل عند دوناد داپډوس. اسکندريه: شرکة الجلال للطباعة.

۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰٦م). ادبي څېړني. پېښور: اسد دانش مطبعه .

۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايی الست فردا .

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیرة الحلیمي (۱۹۱۹م). فلسفة الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبة الثقافة الدینیه.

۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نیظامي. (۲۰۰۱م). دیوان نظامي گنجوې. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۴: ماشیري، بیار. (۲۰۰۹م). بم یفکر الادب. جزیران: مطبعة البیروت.

۲۶:نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعة تهران.

۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷م). المأ والاحلام دراسة عن الخیال والمادة. لبنان: مطبعة البیروت.

۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفی. فسبوک اکاونټ.